

Za ljudsko prosveto.

Spisal Adolf Ribnikar.

i še preteklo pol stoletja, kar sta spoznala slavna Angleža Stuart in Roberts, da je prava izobrazba nedostopna večini ljudi in zato da zija v človeški družbi med izobraženci pa maso tolik prepad. Danes je že skoraj ves svet o tem preverjen.

Nižje šole — ako bi jih tudi vsi ljudje obiskovali — so pomanjkljive in nam nikakor niso porok, da ohranimo to, kar smo se v njih naučili, celo življenje, ne da bi se še nadalje izobraževali.

Srednje in visoke šole obiskujejo ponajveč premožnejši dijaki, kajti le malo jih je, ki bi lahko zmogli gmotne žrtve. To pa je najvažnejši dokaz, da žive še danes ljudje, ki so mnenja, da sme biti izobrazba dostopna le najmanjšemu utrinku človeštva, a ljudstvu ne.

Kakor so malone vsaki stvari ljudje naklonjeni ali nasprotni, tako je tudi z ljudsko izobrazbo. Nekateri so se vzlic močnemu odporu zavzeli zanjo in jo začeli širiti. Na ta način se je porodila na Angleškem takozvana ljudska univerza. To ime je zadobilo šele v najnovejšem času pravi pomen. Ljudska univerza je slična našim visokim šolam, a dostopna je vsakomur. Nje delovanje obsega ponajveč ustanavljanje ljudskih knjižnic in prirejanje poljudnih predavanj. Knjižnice in predavanja naj sistematično izobražujejo moške in ženske, ne da bi zanemarjali vsakdanja opravila. Boj za obstanek je vedno težji in ljudje morajo že v najmlajših letih »s trebuhom za kruhom«. Zato je razširjevanje vsestranske izobrazbe med ljudstvom, ki je prestaro in prerevno, da bi hodilo v šolo, največje važnosti.

Danski zgodovinar, pesnik in teolog Nikolaj Gundtvig, ki ni nič manj slaven kot pedagog, meni, da je doba od 18.—30. leta najpripravnejša za učenje. »Ta čas šele lahko uživamo duševno hrano brez škode, pa jo tudi lahko z lastnimi mislimi obdelujemo in v istini porablamo. V tej dobi je fantazija najživahnejša. Vzbuja se želje, vrivajo vprašanja in vsakojaki nagoni preobladujejo naš duh.« Zato treba ravno v teh letih sredstev, s katerim lahko zadoščamo notranjim nagonom; a takih sredstev treba ne le bogatašem in premožnejšim ljudem, marveč tudi kmetom, obrtnikom in delavcem, moškim in ženskam. Dati treba odrasli mladini priliko, in zbirala se bode radovoljna v množicah okoli učitelja, občevala bode ž njim, razširjala si znanje, ojačevala se v samozavesti!

Že nekaj desetletij je opazovati živahno poljudno delovanje v naprednih državah. Več tisoč zavodov — bolj ali manj popolnih ljudskih univerz — so ustanovila društva ali posamezni prijatelji ljudstva in vzdržujejo se z državno ali občinsko podporo.

Vsem tem zavodom, vsemu temu gibanju je namen, vzbujati ljudem čut za potrebno samoizobrazbo, nikakor pa jim ni vzgajati učenjakov, tudi ne zapeljevati ljudi srednje nadarjenih, da bi se ločili od posla, ki jim donaja primerno veliko dohodkov, in obrnili k stanu, v katerem vidijo le prevaro. Ne! Dati hoče ljudem vseh stanov, ljudem, katerih življenje stremi že po popolnoma gotovem cilju, večje ideale o življenju in jih učiti razumeti delo, učiti lože, bolje živeti.

Kakor ogenj se je širilo to poljudno gibanje po vsem svetu — najeklatantnejši dokaz, da se je rodilo iz žive potrebe in ne morda iz fikcije. Ljudska univerza, bodisi, da je delovala s poljudnimi predavanji ali knjižnicami, bodisi tudi še s kakimi drugimi sredstvi, napaja danes malone že vse narode s čistim virom vsestranske izobrazbe. Posebno se odlikujejo Angleška pa Ameriške združene države, kjer obiskuje na leto nad 100.000 slušateljev poljudna predavanja in kjer si ljudstvo izposoja na leto po 40—50 milijonov knjig iz javnih knjižnic.

Vprašamo, bi li ne bilo umestno, bi li ne bilo za naš narodič pravzaprav blagodejno in naravnost potrebno, da presadimo to cvetko, ki je vzcvetla tako hitro malone po vsem svetu, tudi na naša slovenska tla?

Neovržna resnica je, da je blagostanje našega naroda splošno piškavo. Vsakdo lahko vidi — seveda, ako trezno gleda — da je žalostna prevara mnenje in govorjenje, da napredujemo skokoma; kajti skoraj na vsej črti padamo, če že ne absolutno, pa vsaj relativno.

Naše ljudstvo potrebuje vzgoje. A vzgajati moramo vse ljudi, vse stanove; kajti le taka vzgoja lahko izpremeni naše ljudi v olikane, samozavestne, navdušene Slovence.

Ako povzdignemo duševno stanje našega naroda, povzdignemo obenem tudi gospodarski položaj. Brez dvoma je šolanje v neposrednji zvezi z gospodarstvom, brez dvoma je dobra šola podlaga dobrega gospodarstva.

Danski narod, ki šteje dva in pol milijona duš, stoji danes na visoki stopinji kulture in njegovo blagostanje je vsestransko ugodno. Smelo trdimo, da so ga dovedle do sreče ljudske visoke šole — poljudna predavanja in javne knjižnice.

Navadno izpodbude narode velike nesreče k delu, in to je bilo tudi pri Dancih. Ko se je polehla burna vojna v letu 1864., so začeli

Danci resno misliti na narodni obstoj. Ugibali so vsakojako, a končno jih je dotekla sreča — poljudno delovanje nedaljne Anglije se je udomačilo tudi na njih zemlji. Da, ko bi narod ravno s poljudnim delovanjem ne bil zadobil velikanske moči, bi bil moral poginiti v dobi od 1870.—1880. leta, za časa strahovite gospodarske krize radi žita. Vsestransko izobražen, duševno močan, po telesu zdrav, se je lotil Danec samozavestno vsestranske gospodarske organizacije, ki se ni le mahoma ukoreninila, ampak je postala toli pomembna, da obračajo še danes vsi evropski narodi nanjo svojo največjo pozornost.

Predno se more kak narod organizovati, je torej pred vsem neobhodno potrebno, da so vsi udje naroda duševno toliko razviti, da stoje absolutno na precejšnji stopinji kulture. Ako je ljudstvo izobraženo, izobražen je ves narod.

In kako je pri nas? Mi vidimo, da manjka narodu izobrazbe, in ljudstvo samo čuti, kaj ga mori, zato pa tudi hrepeni po izobrazbi! Zato naš priprosti narod kaj posebno rad bere, sam, iz lastne volje. Bajе pri drugih narodih ravno to dela poljudnemu gibanju veliko ovir, ker ne morejo ljudi privaditi čitanju. Da bi pa ljudstvo iz lastne volje, brez prigovarjanja — kakor Slovenci — čitalo, to je bajе kar izključeno.

Uverjeni bodimo, da naše ljudstvo ravno radi tega hrepeni po izobrazbi, ker ve, da je to oni zaklad samostojnega mišljenja, ki nam omogočuje v vseh slučajih življenja, povsod in vsekdar lastno sodbo, pa tudi omogočuje, da po tej lastni sodbi delamo sklepe ter si po teh ravnamo in lajšamo delo! Ta zaklad pa moramo pridobiti in dati našim ljudem, ki ga nimajo in ga sami iz sebe tudi nikdar ne dobodo.

Prepričani smemo biti, da se poljudno delovanje, ki je bilo povsod šele potreba časa, tudi pri nas vidoma ukorenini. A ravno vsestransko organizovano poljudno delovanje naš narod prerodi, ono mu da moč, da se kulturno povzpne in bo korakal vsaj z drugimi narodi, ono pa mu podeli tudi moč, da se gospodarsko ojači. V delu, samo v delu leži boljša bodočnost!

Akcija za slovensko univerzo se je enkrat izjalovila. Pa saj nimamo niti popolnih srednjih, ponekod celo slovenskih ljudskih šol ne! Zato pa moramo učiti narod sami! Vsi narodi, ki imajo univerzo, imajo danes že tudi ljudsko univerzo. A kaj naj storimo mi? Mar naj čakamo, da nam dajo univerzo, mar naj čakamo, da nas popreje utope v germanskem in lahonskem morju, predno se začnemo zavedati?

(Konec prihodnjič.)

Za ljudsko prosveto.

Spisal Adolf Ribnikar.

(Konec.)

resnici ni tako težavno ustanavljati, recimo, knjižnice. Glavno je, da se s tem sploh začne. Samo ob sebi je umevno, da ne more nihče brez izdatnih podpor ustanoviti knjižnice, kakršna je n. pr. dunajska centralna ali prototip ameriških knjižnic, bostonska. Slovenec se mora pač z malim zadovoljiti. Gotovo je pridno obiskovana knjižnica v skromnih prostorih veliko več vredna nego slabo obiskovana v palači ali dvorani!

S poljudnimi predavanji je dokaj težav v zvezi. Drugod jih prirejajo skoraj izključno le vseučiliški profesorji. Gotovo je učitelj-predavatelj jako važna oseba, ker mora imeti ugled in zaupanje pri poslušalcih. Vendar ne smemo misliti, da brez vseučiliških profesorjev kaj takega ne bi šlo.

Naj navedem le, kaj piše Mr. Ellis Edwardo: »V malem mestu nekje na Angleškem so priredili skupino predavanj o kemiji, katerih so se udeleževali tudi nekateri ljudje sosednjih krajev. Ker se je pa v teh krajih zanimalo za predavanja več ljudi, ki niso imeli niti časa niti denarja, da bi se vozili v mesto vsak teden, so sklenili si doma prirediti predavanje. Nabavili so si knjig in potrebnih aparatov in malo dni nato, ko se je predavanje v mestu nehalo, je začel vaščan, ki je poslušal kemijo z veliko marljivostjo v mestu, predavati v vasi. In glejte! Njegovi učenci so se oglasili konec predavanja pri profesorju v mestu ter napravili pri njem izpit in sicer vsi, dva celo z odliko!«

Ko bi nobenega drugega zgleda ne imeli za to, da niso izključno vseučiliški profesorji poklicani za taka predavanja, zadostovalo bi navedeno! Resnično smo v tem pogledu lahko brez skrbi ne, le, ker imamo univerzitetnih profesorjev, ki bi prirejali predavanja, ampak tudi, ker vemo, da je med nami precej drugih dobrih predavateljev. Mnogo bi se jih pa še vzgojilo; saj celo naši nasprotniki poudarjajo, da je naš narod talentiran in se da dobro šolati.

Naravno je, da bi bilo treba našemu narodu v marsičem drugega pouka nego drugim narodom. To je odvisno od interesov, ki jih imamo, in se izpreminja po potrebah z ozirom na politiko, narodno gospodarstvo, intelektualno življenje pa religijo. A vse kaže,

da je treba vsaj v začetku v vsem največje primitivnosti. Ustanoviti bi bilo treba pred vsem društvo, ki bi se bavilo edino le s kulturnimi nameni in ki bi bilo dostopno vsakomur. To izobraževalno društvo naj bi ustanavljalo ljudske knjižnice, prirejalo poljudna predavanja, glediške predstave, poljudne koncerte, zabave itd. ter naj bi izdajalo tudi poljudne brošure in spise.

Javna knjižnica je zavod omike. Nikomur ničesar ne vsiljuje, a da rada vsakomur, kdor išče omike. Knjižnica je najboljša metoda, razširjati dobro berilo, in vsled tega najbolj varno sredstvo, da se iztrebi ljulika na literarnem polju. Ne le, da je že brezštevilnim nepremožnim, a nadarjenim mladim ljudem bila edino sredstvo za pridobitev večjega znanja, tudi veliko ljudi je že obvarovala lenobe in zanikarnosti. Za nas tudi ne bode take težave, ustanavljati knjižnice. Ako pridobimo za javnost vse dosedanje knjižnice različnih društev in če pridobimo še ves oni mrtvi kapital, ki leži v knjigah pod strehami in v zaprašenih omarah — že to bode veliko! A mi upamo več. Poleg stalnih bibliotek naj bi obstajale tudi potujoče, ki bi krožile ob določenih časih po vsej Sloveniji.

O predavanjih ni treba veliko govoriti, ker jih ve vsakdo ceniti. Mimogrede pa bodi omenjeno, da naj bodo predavanja istinito poljudna in vsaj v začetku taka, da so praktične vrednosti pa v neposredni zvezi z življenjem. Naš narod, ki se hoče pred vsem naučiti, kako bi laglje živel, se bode veliko bolj zanimal za predavanje, ki govori o testamentu ali o zdravju, nego predavanje, ki morda suhoparno tolmači francosko literaturo. Osobito v tem oziru bode treba ukreniti marsikaj, da se takoj zagotovi ideji bodočnost.

Na Angleškem in tudi drugod je že mnogo ljudskih domov, kjer se prirejajo zabave in razvedrila. Sestanki z mešanim programom, poljudni koncerti, glediške igre itd. privabijo na tisoče ljudi; presni programi bi imeli le malo uspeha. Na ta način se narod vzgaja higijensko in npravstveno, kar se je kaj dolgo zanemarjalo.

Poljudnih spisov naš narod sploh nima veliko ali nič. Vsekakor bi bilo jako potrebno, izdajati primerne brošure in spise. Vso organizacijo si pa mislimo izraženo v centralnem izobraževalnem društvu pa v filijalkah ali krajevnih odborih. Centrala bodi društvo z ustanovnimi, podpornimi in izvršujočimi člani, ustanovljena na podlagi pravil, ki dovoljujejo kar najprostejše gibanje. Prva njena skrb bode, dajati, oziroma pridobivati sredstev za akcijo. Upajmo, da bi se vendar dobilo že v začetku nekaj mecenov, ki bi stvar dobro podprli. Brez denarja in brez stalnih podpor bi društvo le težko uspevalo.

Nadejamo se vsekakor lahko deželnih in državnih podpor, ker je država še vsako tako akcijo podpirala. Če bi ne bila pri Slovencih zopet — izjema!

Ako se dobi dovolj podpore ne le od članov, marveč tudi od raznih korporacij, ustanovi se lahko že v kratkem času v Ljubljani popolna ljudska univerza. Dasi pa ne bi društvo dajalo predavateljem nikakih podpor, bi bili upravni stroški vendar dokaj veliki. Že knjige in demonstracijska sredstva bi stala veliko. Seveda bi se vse le polagoma razvijalo. Pa ne le finančno vprašanje bi reševala centrala, marveč skrbela bi tudi, da se ustreže vsestranskim željam, v prvi vrsti, da se dobe dobri predavatelji za ona predavanja, katera bi ona določila.

Med centralo in ljudstvom naj bi posredovali krajevni odbori, ki bi morali vzbujati zanimanje in pridobivati ljudi za stvar ter skrbeti, da bi bil obisk vedno večji ali vsaj, da ne bi pojemal. Člani krajevnih odborov bi pisali tudi po potrebi zapisnike, sprejemali predavatelje in jih poučevali o krajevnih razmerah. Krajevni odbori niso majhne važnosti! V vsakem oziru so lahko centrali v veliko pomoč. Bili bi zlasti tudi varuhi krajevnih knjižnic.

Nekoliko slično organizirana je družba sv. Cirila in Metoda, osobito v finančnem oziru.

Ni naš namen, spuščati se v podrobnosti organizacije, a opozoriti hočemo društvo, ki bi se morda v tem zmislu ustanovilo, da naj se ozre tudi na dijaštvo in ga radovoljno sprejme v svoje okrilje kot jakega delavca. Ne le kot agitatorji lahko koristijo dijaki veliko društvu in stvari, marveč tudi kot predavatelji. V poljudno gibanje posegajo in so posegali že zdavnaj akademiki drugih narodov in ne brez malih uspehov! Ideja, da je dolžnost, dati revežem ne le materialnih dobrot, ampak tudi bogastvo znanja in omike, se je razširjala med akademično mladino angleško, češko, poljsko. Eden za drugim so hodili med narod, gledali na lastne oči njegovo trpljenje in ga ob tej priliki poučevali pa razveseljevali. Naj omenimo le dijaško zvezo v Kopenhagenu, ki uči svoj narod že od leta 1882. dalje. A danski dijaki imajo seveda zmisel za resno narodno delo, danski dijaki imajo tudi resno voljo, posvetiti vse moči v to, da odpravijo prepada, ki zija med maso ljudstva in inteligenco. Oglasilo se je precej spočetka 1500 učencev, ki so se zavzeli za stvar. Privatne šole in drugi zavodi so prepustili lokale, 500 članov je dalo podpore v denarjih, in delo se je pričelo takoj na široki podlagi. Dijaki so se izkazali, da imajo ravno oni močno razvit talent za učenje drugih!

Naše dijaštvo, ako hoče storiti tak korak v javnost, se mora za stvar dobro pripraviti, tako da bode že s prvim nastopom pobilo vse morebitne predsodke. Menimo pa, da naj bi vse slovensko dijaštvo imelo nekak klub, v katerim bi bili zastopniki vseh akademiških društev, ki bi hotela v tem zmislu delovati. Ta klub naj bi pošiljal nekaj zastopnikov v centralni odbor. Seveda bi se morali zastopniki dijaštva smatrati za enakopravne z drugimi odborniki. Zastopniki akademiških društev bi imeli dolžnost, med letom v svojem društvu voditi »klub za ljudsko prosveto«. Člani tega kluba pa naj bi izvrševali naloge, ki bi jih jim nalagala centrala, in se na ta način pripravljali za delovanje o počitnicah. Za časa počitnic bi se lahko oziralo dijaštvo v klubu zastopnikov društev, ki bi prirejal sestanke in skrbel za vajo članov.

Ne vemo, seveda, koliko bi se med dijaštvom dobilo uporabnih, dobrih moči za predavanja. Upati pa je, da precejšnje število. Žalostno bi bilo, če bi se jih ne, saj so se za časa akcije za slovensko univerzo izkazali vsi tako navdušene!

Prepričani smo lahko, da je stvar, o kateri je govor, dobra, kajti obnesla se je povsod prav izborna. Z ozirom na to je upati izdatne pomoči od vseh odličnih Slovencev, a manjkati pa tudi ne sme energije in treznosti slovenskega dijaštva!

Ob tej priliki nam prihajajo na misel besede prof. dr. Reyerja, neumornega razširjevalca ljudske izobrazbe, ki je dejal: »Tiho in brez velikih zahtev se razvija naše delovanje. Visoka politika pa mogočni dnevniki, ki zastopajo interese vladajočih krogov, komaj sprejemajo poročila o naših vprašanjih. Bogataši se vedejo do nas mrzlo ali vsaj odurno. A čas ni daleč, ko bodo obračali kulturni zgodovinarji na to socialno strujo vso svojo pozornost!« —

Književne novosti

Ivan Cankar: Na klancu. — Knezova knjižnica IX. Izdala »Slovenska Matica«, 1902.

»Ej, mati, majka, življenje moje, vseh mojih misli, vsega mojega nehanja začetek in cilj! Kako so žuljeve in zgrbljene tvoje uboge svete roke, — blagoslovi me, sina, z ubogimi svetimi rokami!« ». . . ni je bolj sladke in rodovitne ljubezni od ljubezni sinov, ki nimajo od svoje matere drugega, nego to sladko in rodovito ljubezen, vredno prostega doma in vse te široke in ponosne ceste.« (Ob zori 173, 174).

Tako je pisal Cankar v svojem zadnjem delu, jaz pa sem slutil, da vre v njegovi umetniški duši, da se čisti nemirni pesnikov duh, a nisem vedel, da